

FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA

[Jild: 4 Nashr: 11 (2025)] ISSN: 2992-8915

www.mudarrisziyo.uz

NOFILOLOGIK OLIY TA'LIMDA CHET TILINI O'QITISHDA AKTNING O'RNI

*Marxabo Abdullayeva*¹

¹Tillar -2 kafedrası dotsenti, Oriental universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy harbiy ta'lim muassasalarida chet tilini o'qitish jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (AKT) foydalanishning dolzarbligi, afzalliklari, pedagogik samaradorligi hamda mavjud muammolari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Harbiy ta'lim tizimining zamonaviy talablari – tezkor axborot almashinuvi, yuqori darajadagi kommunikativ tayyorgarlik, operativ fikrlash va global axborot makoniga integratsiyalashuv – chet tili ta'limida AKTning o'rnini yanada muhimlashtiradi.

Maqolada interaktiv ta'lim platformalari, multimedia vositalari, virtual va aralash reallik asosidagi simulyatorlar, shuningdek, masofaviy o'qitish tizimlarining o'quv jarayoniga ta'siri ilmiy-metodik asosda yoritiladi. Xususan, Moodle, Google Classroom, Quizizz, Kahoot, Duolingo kabi platformalarning harbiy ta'limda qo'llanishi, ularning kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirishdagi ahamiyati hamda mustaqil ta'limni rag'batlantirishdagi o'rni misollar yordamida ko'rsatib beriladi. Multimedia vositalari – audiomateriallar, autentik videodarslar, grafik va animatsion modullar – kursantlarning tinglab tushunish, talaffuz va grammatik ko'nikmalarini kompleks rivojlantirishga xizmat qilishi tahlil qilinadi. Virtual simulyatorlar va interaktiv mashg'ulotlarning qo'llanilishi xususan harbiy kontekstdagi kommunikativ vaziyatlarni modellashtirish, radioaloqa protokollari, buyruqlar almashinuvini real sharoitga yaqin muhitda mashq qilish imkoniyatini yaratishi bilan alohida ta'kidlanadi. Bu esa o'z navbatida harbiy mutaxassislar uchun zarur bo'lgan professional chet tili kompetensiyalarining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: AKT, harbiy ta'lim, chet tili, multimedia, interaktiv texnologiya, virtual simulyator, masofaviy ta'lim.

Kirish qismi: Global axborotlashuv jarayonlari jadal sur'atlarda rivojlanayotgan hozirgi kunda oliy harbiy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — kursantlarning xorijiy tillarda erkin muloqot qila oladigan, zamonaviy axborot oqimini mustaqil o'zlashtira oladigan, xalqaro harbiy

hamkorlik doirasida samarali faoliyat yurita oladigan yuqori malakali mutaxassis sifatida tayyorlanishidir. Harbiy sohaga xos bo'lgan murakkab kommunikativ vaziyatlar, real operativ sharoitda tezkor qaror qabul qilish zarurati, xalqaro missiyalar va qo'shma mashg'ulotlarda ishtirok etish ehtiyoji chet tili kompetensiyalarining yuqori darajada bo'lishini taqozo etadi. Mazkur talablar esa ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) integratsiya qilish zaruratini yanada dolzarb qilib qo'yimoqda.

AKTning harbiy ta'limda qo'llanishi nafaqat o'qitish samaradorligini oshiradi, balki kursantlarning mustaqil o'rganish, tahliliy fikrlash, tezkor axborot izlash va qayta ishlash kabi ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interaktiv platformalar, multimedia vositalari, virtual simulyatorlar, sun'iy intellekt asosidagi o'quv resurslari, masofaviy ta'lim tizimlari va mobil ilovalar yordamida o'quv jarayonini individuallashtirish, real vaziyatlarga yaqinlashtirish hamda kommunikativ kompetensiyani kompleks shakllantirish imkoniyatlari keskin kengaymoqda. Ayniqsa harbiy yo'nalishdagi chet tili o'qitish jarayonida radiotelefon aloqa protokollari, harbiy buyruqlarni yetkazish, taktik vaziyatlarni muhokama qilish kabi amaliy mashqlarni AKT vositalari yordamida realistik muhitda bajarish imkoniyati ta'lim sifatini sezilarli darajada oshirmoqda.

Shu bilan birga, AKTning ta'lim jarayoniga joriy etilishi bilan bog'liq ayrim tashkiliy-pedagogik, texnik va metodik muammolar ham mavjud. Xususan, texnik jihozlanishning yetarli emasligi, o'qituvchilarning AKTdan foydalanish bo'yicha raqamli kompetensiyalarining turlicha darajada bo'lishi, harbiy sohaga moslashtirilgan elektron resurslarning yetishmasligi, internet infratuzilmasining barqarorligi kabi omillar ayrim hollarda jarayon samaradorligiga ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bois, AKTning afzalliklari bilan bir qatorda ushbu muammolarni ilmiy asosda o'rganish, tahlil qilish va ularni bartaraf etish yo'llarini taklif etish mazkur mavzuning ahamiyatini yanada oshiradi.

Mazkur maqolada oliy harbiy ta'lim muassasalarida chet tilini o'qitishda AKTdan foydalanishning nazariy asoslari, amaliy ko'rinishlari, samaradorlik ko'rsatkichlari hamda mavjud muammolari tizimli ravishda ko'rib chiqiladi. Shuningdek, kursantlar o'rtasida o'tkazilgan statistik kuzatuvlar natijalari AKTning chet tilini o'zlashtirishga ko'rsatadigan ijobiy ta'sirini empirik jihatdan asoslab beradi. Tadqiqot natijalari zamonaviy harbiy ta'limni modernizatsiya qilish, o'quv jarayonini innovatsion texnologiyalar bilan boyitish hamda chet tili o'qitish sifatini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Tadqiqot davomida oliy harbiy ta'lim muassasalari kursantlari o'rtasida o'tkazilgan statistik kuzatuvlar, test natijalari va so'rovnomalar ma'lumotlari asosida AKTdan foydalanishning samaradorligi empirik jihatdan asoslab beriladi. Kuzatuv natijalari shuni ko'rsatadiki, AKT vositalarining muntazam qo'llanilishi kursantlarning chet tilini o'zlashtirish motivatsiyasini oshiradi, mustaqil ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda an'anaviy metodlarga nisbatan o'zlashtirish ko'rsatkichlarining sezilarli yaxshilanishiga olib keladi va maqolada AKTni ta'lim jarayoniga joriy etishdagi mavjud muammolar – texnik baza yetarli emasligi, o'qituvchilarning AKT kompetensiyalaridagi farqlar, internet tarmog'ining barqaror emasligi, elektron resurslarning harbiy soha uchun moslashtirilgan variantlarining yetishmasligi – ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Mazkur kamchiliklarni bartaraf etish bo'yicha metodik va tashkiliy tavsiyalar ham ishlab chiqiladi.

Asosiy qism: Oliy harbiy ta'lim muassasalarida chet tili o'qitish jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish zamonaviy ta'lim jarayonining ajralmas talabi sifatida namoyon bo'lmoqda. Harbiy sohaga xos bo'lgan murakkab kommunikativ vaziyatlar, tezkor buyruqlar almashinuvi, xalqaro miqyosdagi hamkorlik missiyalarida ishtirok etish hamda global axborot oqimidan samarali foydalanish kabi ehtiyojlar chet tili kompetensiyalarining yuqori darajada

shakllanishini taqozo etadi. An'anaviy ta'lim vositalari bu ehtiyojni to'liq qondira olmagan sharoitda AKT o'qitish samaradorligini oshiruvchi muhim omil sifatida ajralib turadi. Raqamli texnologiyalar kursantlarga real sharoitga yaqin kommunikativ vaziyatlarda ishtirok etish imkonini yaratib, chet tilini o'zlashtirish jarayonini amaliyotga yo'naltirilgan, dinamik va interaktiv ko'rinishga keltiradi.

Zamonaviy interaktiv platformalar, xususan Moodle, Google Classroom, Kahoot, Quizizz va boshqa elektron o'quv tizimlari chet tili darslarini individuallashtirish, o'quv jarayonini monitoring qilish, topshiriqlarni avtomatik tekshirish va kursantning ta'lim natijalarini aniq qayd etish imkoniyatini beradi. Bu tizimlar orqali kursantlar o'z o'quv trayektoriyasini mustaqil belgilab, o'zlashtirish jarayonini o'ziga qulay tezlikda tashkil etadi. Ayniqsa, gamifikatsiya elementlari — ball to'plash, reyting tizimi, daraja oshirish — harbiy o'quv muhitiga xos sog'lom raqobatni kuchaytiradi, o'quv motivatsiyasini oshiradi va dars jarayonini jonlantiradi. Interaktiv platformalar ta'limning samaradorligini oshirish bilan birga, chet tili o'rganish jarayonini tizimli va metodik asosda tashkil etishga xizmat qiladi.

Multimedia vositalaridan foydalanish esa kursantlarning barcha sezgi kanallarini faollashtirib, o'quv jarayonini multimodal muhitga aylantiradi. Audiomateriallar, videodarslar, grafik modellash va animatsiyalar yordamida tinglab tushunish, talaffuz, grammatik kompetensiya va lug'aviy boylik bir vaqtning o'zida rivojlanadi. Harbiy kontekstda multimedia vositalaridan foydalanish, ayniqsa, autentik radioaloqa nutqini eshitish, xalqaro mashg'ulotlardan olingan videolavhalarni tahlil qilish, brifing ssenariylarini ko'rish orqali kasbiy chet tili kompetensiyalarini shakllantirishda juda samarali natijalar beradi. Bu texnologiyalar kursantlarga harbiy terminologiya, taktik buyruqlar, diplomatik nutq va operativ hisobotlarni o'rganishda real vaziyatga moslashtirilgan o'quv muhitini taqdim etadi.

Virtual simulyatorlar, kengaytirilgan reallik (AR) va virtual reallik (VR) texnologiyalari esa chet tili o'qitish jarayonida yanada yuqori samaradorlikni ta'minlaydi. Bu texnologiyalar yordamida kursantlar xalqaro tinchlikparvar missiyalar ssenariylarini, taktik mashg'ulotlarni, radioaloqa jarayonlarini va muhim operativ vaziyatlarni virtual muhitda qayta tiklash imkoniga ega bo'ladi. VR orqali o'qitilayotgan kursantlar real harbiy vaziyatda qanday tezkor qaror qabul qilish zarurligini, xavf yoki stress ostida to'g'ri muloqot qilish malakasini mashq qiladi. Shunday qilib, AKT nafaqat lingvistik kompetensiyani, balki harbiy-professional kommunikativ tayyorgarlikni ham rivojlantiradi.

Masofaviy ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi ham oliy harbiy ta'lim tizimi uchun muhim ahamiyatga ega. Xizmatda bo'lgan harbiy xodimlar geografik joylashuvdan qat'i nazar chet tilini muntazam ravishda o'rganish yoxud takomillashtirish imkoniga ega bo'ladi. Masofaviy kurslar chet tili grammatikasi, harbiy terminologiya, brifing o'tkazish, operativ ma'lumotlarni taqdim etish kabi kompetensiyalarni rivojlantirishda qo'shimcha imkoniyat yaratadi. Bunday o'quv jarayonida virtual laboratoriyalar, onlayn seminarlar, video konferensiyalar va elektron darsliklar keng qo'llanadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, AKT vositalaridan tizimli foydalanilgan ta'lim guruhlarida o'quv natijalari sezilarli darajada yuqori bo'ladi: lug'aviy boylikning kengayishi, tinglab tushunish darajasining oshishi, talaffuzdagi xatolar sonining kamayishi, mustaqil o'rganish ko'nikmalarining kuchayishi kuzatiladi. Bundan tashqari, kursantlar o'qitish jarayonidagi faolligi oshadi, o'z xatolarini avtomatik aniqlash va tezkor tuzatish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Biroq, AKTni joriy etish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, internet tezligining pastligi, multimedia xonalarining yetishmasligi va ayrim o'qituvchilarda AKT bo'yicha kompetensiyaning yetarli darajada shakllanmagani bu jarayonga to'sqinlik qilishi mumkin. Shuningdek, harbiy sohaga moslashtirilgan elektron o'quv resurslarining cheklanganligi, AKT asosida dars o'tish uchun yagona metodik yondashuvning shakllanmaganligi ham dolzarb

muammolardan biridir. Ba'zi kursantlarda raqamli madaniyat darajasining pastligi yoki texnologiyalardan foydalanish bo'yicha tajriba yetishmasligi o'quv jarayonini murakkablashtiradi.

Shu bilan birga, mavjud muammolarni bosqichma-bosqich bartaraf etish, texnik bazani kuchaytirish, pedagoglarning raqamli kompetensiyasini oshirish va harbiy ta'lim uchun maxsus elektron resurslarni yaratish orqali AKTning chet tili o'qitishdagi samaradorligi yanada oshirilishi mumkin. AKTning imkoniyatlari o'quv jarayonini innovatsion, interaktiv va kasbiy yo'naltirilgan shaklga olib kelib, harbiy kursantlarning kommunikativ va kasbiy salohiyatini sezilarli darajada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Chet tilini o'qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish samaradorligini aniqlash maqsadida oliy harbiy ta'lim muassasasining 120 nafar kursanti (eksperimental va nazorat guruhlari) o'rtasida statistik tadqiqot o'tkazildi. Tadqiqot uch bosqichda amalga oshirildi: kirish diagnostikasi, AKTga asoslangan o'quv jarayoni va yakuniy baholash. Kuzatuvlar va test natijalari AKTning o'quv natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi.

Tadqiqot boshida eksperimental guruh (AKT qo'llangan) va nazorat guruhlari (an'anaviy metodlar) o'rtasidagi o'zlashtirish darajasi o'rtacha teng bo'lgan. O'quv jarayonidan so'ng esa sezilarli tafovut kuzatildi. Quyidagi jadval natijalarning taqqoslovchi tahlilini aks ettiradi:

Ko'rsatkichlar	Boshlang'ich natija (%)	Yakuniy natija – Nazorat guruhi (%)	Yakuniy natija – AKT guruhi (%)
Tinglab tushunish	48	57	74
Lug'at boyligi	52	61	78
Grammatik kompetensiya	50	59	71
Talaffuz aniqligi	46	54	69
Kommunikativ faollik	49	58	77
Mustaqil o'rganish ko'nikmasi	42	51	73

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, AKT qo'llangan guruhda barcha ko'rsatkichlar bo'yicha o'rtacha 20–30 foizgacha o'sish kuzatildi. Ayniqsa tinglab tushunish, lug'aviy boyluk va kommunikativ faollik bo'yicha samaradorlik eng yuqori bo'ldi. Bu texnologiyalar kursantlarning eshitish, ko'rish va interaktiv faoliyat orqali ko'proq ma'lumotni qisqa muddatda o'zlashtirishiga sabab bo'ldi.

Yana bir muhim ko'rsatkich — motivatsiya darajasi tahlil qilindi. Kursantlar o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma (N=120) quyidagi natijalarni berdi:

78% kursant AKT dars jarayonini qiziqarliroq qilganini bildirdi.

71% kursant o'quv motivatsiyasi oshganini qayd etdi.

65% kursant multimedia vositalari tinglab tushunish ko'nikmasini kuchaytirganini tasdiqladi.

82% kursant interaktiv testlar xatolarni tez aniqlashga yordam berganini aytdi.

74% kursant virtual simulyatorlar real harbiy vaziyatlarda muloqotga tayyorlashini bildirdi.

Tadqiqotning yakuniy statistik xulosalariga ko'ra, AKTdan samarali foydalanish chet tilini o'zlashtirishda quyidagi sifat o'zgarishlarini yuzaga keltiradi: o'rganish tezligi oshadi — o'quv materialini 1,3–1,5 baravar tez o'zlashtiriladi; xotirada saqlanish darajasi 40% gacha ko'tariladi; mustaqil o'quv faoliyati 50% gacha faollashadi; nutq faolligi va psixologik tayyorgarlik an'anaviy metodlarga nisbatan sezilarli ravishda oshadi.

Bu statistik ma'lumotlar AKTning harbiy ta'limdagi chet tili o'qitish jarayoniga kompleks ijobiy ta'sir ko'rsatishini, ayniqsa amaliy nutq va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishda samaradorlik juda yuqori ekanini yaqqol namoyon qiladi.

Xulosa qismi: Olib borilgan nazariy tahlillar hamda amaliy-statistik kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, oliy harbiy ta'lim muassasalarida chet tilini o'qitish jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish ta'lim sifati va samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. AKT vositalarining ta'lim jarayoniga chuqur integratsiyalashuvi natijasida kursantlarning xorijiy tilni o'zlashtirish ko'rsatkichlari, xususan tinglab tushunish, lug'at boyligini kengaytirish, grammatik bilimlarni mustahkamlash va kommunikativ faoliyatni rivojlantirish kabi kompetensiyalar kompleks ravishda yaxshilanganligi aniqlandi. Interaktiv platformalar, multimedia vositalari, virtual simulyatorlar va masofaviy ta'lim tizimlari o'quv jarayonini zamonaviy talablarga mos ravishda individuallashtirish, vizuallashtirish, real harbiy vaziyatlarga yaqinlashtirish hamda kursantlarning mustaqil o'rganish salohiyatini rivojlantirishga xizmat qildi.

Statistik natijalar AKTdan muntazam foydalangan guruhlarda o'quv samaradorligi o'rtacha 20–30 foizga oshganini ko'rsatdi. Bu esa texnologiyalar nafaqat ta'limni qulaylashtirishi, balki harbiy mutaxassislar uchun zarur bo'lgan amaliy kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishda muhim o'rin tutishini isbotlaydi. Shuningdek, o'quv motivatsiyasining sezilarli oshishi, dars jarayonida faollikning kuchayishi va xatolarni tezkor aniqlash imkoniyatining paydo bo'lishi AKTning o'qitish jarayoniga qo'shayotgan qo'shimcha pedagogik qiymatidir.

Biroq, tadqiqot jarayonida ayrim muammolar ham qayd etildi. Jumladan, texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, o'qituvchilarning raqamli kompetensiya darajasidagi farqlar, harbiy sohaga moslashtirilgan elektron resurslarning yetishmasligi va ba'zi kursantlarda raqamli ko'nikmalarning pastligi AKTdan samarali foydalanishga to'sqinlik qiladigan omillar sirasiga kiradi. Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun texnik bazani yangilash, pedagog kadrlar malakasini oshirish, harbiy yo'nalish uchun maxsus elektron resurslar ishlab chiqish hamda kursantlar orasida raqamli madaniyatni rivojlantirish kabi chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur.

Umuman olganda, olib borilgan tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, AKT vositalari oliy harbiy ta'limda chet tilini o'qitishning innovatsion, interaktiv va samarali modelini yaratishga imkon beradi. Mazkur texnologiyalar orqali nafaqat lingvistik bilimlar, balki kasbiy-kommunikativ tayyorgarlik, tezkor fikrlash va real harbiy sharoitlarda muloqot qilish malakalari ham shakllanadi. Shunday ekan, AKTdan foydalanish harbiy ta'limni modernizatsiya qilishning muhim omili sifatida kelgusida yanada keng miqyosda tatbiq etilishi lozim.

Adabiyotlar

1. Ахмедов, Ш. Р. Педагогикада ахборот-коммуникация технологияларининг қўлланилиши. — Т.: Фан, 2020. — 215 б.
2. Герасимов, А. А. Информационные технологии в обучении иностранным языкам в военных учебных заведениях. — Москва: Воениздат, 2019. — 184 с.
3. Каримов, Ж. Ё. Замонавий таълимда мультимедиа ва интерактив усуллар. — Тошкент: Университет, 2021. — 160 б.
4. Полат, Е. С., Бухаркина, М. Ю. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. — Москва: Академия, 2018. — 368 с.
5. Qodirov, B. R. Oliy ta'limda AKTdan foydalanish metodlari: o'quv qo'llanma. — Toshkent: "Ziyonet", 2022. — 142 b.

6. Richards, J. C., Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. — Cambridge: Cambridge University Press, 2014. — 310 p.
7. Abdullayeva, Marxabo, and Fotimaxon Bekmahammadova. "INGLIZ TILINI O'RGANISHDA SUNIY INTELLEKTDAN FOYDALANISH." *Pedagogik islohotlar va ularning yechimlari* 12.01 (2025): 136-137.
8. Abdullayeva, M., and M. Maxmudova. "Importance of legal education characteristics." *Science and Innovation* 1.7 (2022): 1311-1314.
9. Махмудов, А. Х. Таълимда инновацион технологиялар. — Т.: Янги аср авлоди, 2018. — 200 б.
10. Brown, H. D. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. — New York: Pearson Education, 2015. — 394 p.